

Дмитро Кулешов

*Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого,
Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ВИТОКИ ІДЕЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Dmytro Kuleshov

Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

SOCIAL AND LEGAL ORIGINS OF THE IDEA ABOUT JUDICIARY INDEPENDENCE

In the article there is an etymological analysis of definition “judiciary” and research on social and legal origins of independent judiciary; it was proved that independent judiciary idea’s prototype arose as early as pre-state period and was contained in Holy Scriptures’ texts; it was approved that ancient Greece and ancient Rome philosophers were reflecting regarding the independent judiciary idea; it was proved that legal reasoning of the independent judiciary idea was accomplished by the Modern Period philosophers – ideologists of the concept of separation of state powers, while its formal legal consolidation happened in the first constitutional acts passed as a result of bourgeois-democratic revolutions; the history of origin and establishment of the independent judiciary idea as one of defining social values was considered.

Keywords: court, power, judiciary, origin of judiciary, judiciary independence, social origins, legal origins.

Постановка проблеми. В сучасному світі незалежна судова влада обґрунтовано сприймається невід’ємною складовою демократичної, правової держави, найефективнішою інституційною гарантією забезпечення соціальної свободи та прав і свобод людини, як форм її реалізації, найдієвішим засобом розв’язання будь-яких правових суперечок та конфліктів, що неминуче виникають в кожному суспільстві. Більше того, навіть в державах з недемократичними політичними режимами не ставиться під сумнів необхідність функціонування окремої судової влади, яка принаймні декларується як незалежна. Адже, за задумом авторів теорії поділу державної влади, саме судовій владі відводилася функція правового стримування законодавчої і виконавчої влади, а також здійснення контролю за їх діяльністю з метою недопущення їх виходу за межі повноважень. Незалежність судової влади вважається одним із наріжних каменів демократії, визначальним критерієм міжнародно-правової оцінки рівня демократичності будь-якої держави, загальновизнаним міжнародним стандартом в галузі прав людини. Ураховуючи, що Україну на конституційному рівні проголошено демократичною, правовою державою, яка обрала вектором свого розвитку західну цивілізаційну парадигму, принцип незалежності судової влади безсумнівно належить і до засад її конституційного ладу. Проте до загального визнання й сприйняття ідеї незалежності судової влади як визначальної політико-правової цінності загальноцивілізаційного рівня, невід’ємного елементу сучасного конституціоналізму, людство йшло тисячоліття. Тому, для всебічного дослідження ролі і значення незалежного суду в механізмі гарантування прав і свобод людини, інших конституційних цінностей, важливо простежити еволюцію зародження і становлення ідеї незалежності судової влади, з’ясувати її соціальні витoki і дослідити її теоретичне підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні незалежність судової влади та гарантії незалежності суддів останнім часом досліджували в своїх наукових розробках такі вчені, як: О. Бориславська, Т. Галайденко, В. Городовенко, І. Каменська, В. Крижанівський, О. Кучинська та Ю. Циганюк, О. Лемак, І. Марочкін, Л.Москвич, О. Толочко. Однак, як свідчить аналіз змісту наукових праць цих та інших дослідників, історико-соціальні та теоретико-правові основи незалежності судової влади України все ще залишаються малодослідженими.

Виклад основного матеріалу. Дослідження сутності, соціальних витоків та теоретичних засад незалежності судової влади, на наш погляд, слід розпочати з аналізу етимології слів “суд” і

“влада”, що допоможе більш повно з’ясувати її сучасну соціально-правову природу. Відповідно до Етимологічного словника української мови слово “суд”, загальноприйнятої етимології немає і здебільшого виводиться від індоєвропейського *somdhos* – спільний розгляд, спільне судження, примирення¹. Разом з тим, як зазначає В. Скляренко, “слово суд зі значенням «орган для розгляду судових справ, судова установа» вживається майже в усіх слов’янських мовах (відсутнє лише в полабській мові): укр. суд «орган для розгляду судових справ; судовий розгляд, судовий процес; судове засідання; думка (про когось, про щось)»². Проаналізувавши з цього погляду властиві слову суд значення в різних слов’янських мовах і відхиливши ті з них, які стосуються судового органу і його функціонування («судовий процес», «судове засідання», «вирок, рішення суду») як явно пізні, він звертає пильну увагу на таке його значення, як «думка (про когось, про щось)», і приходять до висновку, що первісним значенням пізно слов’янського *sođь було «обговорення, висловлення думки (про когось)», з якого розвинулося значення «(загальна) думка (про когось), висновок»³. Тобто в своєму первинному значенні слово “суд” означало спільний розгляд, спільне судження, загальну думку, загальний висновок, примирення, а пізніше почало вживатися саме в значенні органу для розгляду судових справ, судовий орган.

Однак, як стверджують дослідники, очевидно, системоутворюючою ознакою поняття “судова влада” є саме термін “влада”⁴. На думку авторів Етимологічного словника української мови слово “влада” – від *улада* – запозичення з польської або чеської мови, можна розглядати як чехізми (ч. сл. *vláda*) “влада, керівництво, уряд”⁵. “Спочатку (до з’ясування природи влади), панував синкретичний підхід, що об’єднував владу надприродних сил і людей, природні чинники і суспільну владу. Середньовічні вчені на перший план ставили владу Бога, вважаючи її людський варіант лише похідним”⁶. Слід зазначити, що в загальносоціальному сенсі “влада – домінування (панування) волі одних індивідів чи соціальних груп над свідомістю і волею інших індивідів і груп з метою задоволення першими своїх особистих, групових чи суспільно значущих потреб та інтересів економічного, соціального, політичного, воєнного, релігійного й іншого характеру за допомогою різноманітних засобів і способів”⁷. Соціальна влада притаманна кожній організованій, більш-менш стійкій і цілеспрямованій спільності людей (роду, племені, родині, громадській організації, партії, державі, суспільству і т.п.); вона – найважливіший засіб функціонування соціальних структур та інститутів, суттєвий елемент будь-якої організації соціального життя⁸. Під впливом влади суспільні відносини стають цілеспрямованими, набувають характеру керованих та контрольованих зв’язків, а спільне життя людей стає організованим та впорядкованим⁹. О. Домбровська в зв’язку з цим зазначає, що “влада (англ.: право керування – *power, authority*; панування – *rule*; грец. – *kratos*; лат. – *auctoritas, imperium*; нім. – *macht*; ісп. – *poter*; італ. – *domino, potere*; франц. – *rouvoir*; португ. – *roderio*; есперанто – *potenco*) у своїх головних значеннях – це: а) здатність, право і можливість тих або інших осіб, органів, установ, систем розпоряджатися ким-небудь, чим-небудь; впливати на долі, поведінку та діяльність конкретних людей, їх спільностей і інститутів за допомогою різного роду засобів – права, авторитету, волі, примусу; б) державне, політичне, економічне, духовне та інше панування над людьми; в) система відповідних державних або інших управлінських органів; г) особи, органи, установи, наділені відповідними державними, адміністративними та іншими повноваженнями; д) монарх, диктатор, полководець тощо, який одноосібно розпоряджається долями і життями багатьох людей”¹⁰. Разом з тим, “в перекладі з французької “*le rouvoir*” (влада) не тільки

¹ Мельничук, О.С. (ред.) (1983). *Етимологічний словник української мови*. Київ: Наукова Думка, 5, 467.

² Скляренко, В.Г. (2011). Етимологічні розвідки. *Мовознавство*, 5, 3.

³ Там само, 3.

⁴ Марочкин, І.Є. (ред.) (2015). *Судова влада: монографія*. Харків: Право, 12.

⁵ Мельничук, О.С. (ред.) (1983). *Етимологічний словник української мови*. Київ: Наукова Думка, 1, 409.

⁶ Марочкин, І.Є. (ред.) (2015). *Судова влада: монографія*. Харків: Право, 12.

⁷ Ягофаров, Д.А. (2001). *Государство и право: краткий словарь-справочник*. Екатеринбург: Уральский государственный профессиональный педагогический университет, 96.

⁸ Кулапов, В.Л., Малько, А.В. (2009). *Теория государства и права: Учебник*. Москва: Норма, 53.

⁹ Малько, А.В., Саломатина, А.Ю. (2007). *Теория государства и права: Учебник*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 46.

¹⁰ Домбровська, О. (2008). Влада як правова категорія: поняття, види та функції. *Вісник Центральної виборчої комісії*, 4 (14), 76-77.

означає володарювання, але і є синонімом центрального уряду; англійською “the power” – це не тільки влада, але й держава, з усією її політичною вагою та силою; німецькою “Die gewalt” – не тільки влада, а й сила, водночас і насильство”, відмічає І. Жаровська¹. А те, “що давньогрецьке “архе”, що означає “влада”, чи “верховенство”, мало й інше значення – першооснова, чи першопричина, напевно, було не випадковим збігом, а невиразною здогадкою про природу влади”, зазначає Н. Катаєва². “Влада, безспірно, є необхідним елементом життєдіяльності будь-якої соціальної системи і однією з умов самої цієї життєдіяльності. Вона існує скрізь, де є стійкі об’єднання людей: в сім’ї, виробничих колективах, різного роду громадських організаціях й установах, в усій державі”, пише вона³. Отже, влада – категорія багатогранна, яку слід розглядати скрізь концепцію, засобу нав’язувати свою волю, примусу, нарешті, владовідносин⁴. В юридичному значенні термін “влада” – “це право і можливість розпоряджатися або керувати будь-ким і будь-чим, підпорядковувати своїй волі інших”⁵, тобто гарантована правом і підкріплена можливістю застосування примусу реальна здатність одних суб’єктів визначати модель поведінки інших.

Тобто в своєму найширшому загальносоціальному значенні влада означає володарювання, панування, домінування одних суб’єктів над поведінкою інших. Автори колективної монографії “Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку” приходять до висновку, що “соціальна влада присутня (хоча й у прихованій формі) скрізь, де є усталені об’єднання людей: у сім’ї, виробничих колективах, державі, тобто там, де існують реальні можливості та спроможність впливати на поведінку людей за допомогою яких-небудь засобів. Динаміка розвитку будь-якої організованої спільності людей – це боротьба між владою та хаосом”⁶. Як слушно зазначається в наукових дослідженнях, “предтечі цього підходу бере початок з робіт Т. Гоббса та М. Вебера, які визначають політичну владу як асиметричні відносини, що не виключає існування конфлікту між індивідами. Владу має той суб’єкт, який здатний здійснювати вплив на іншого, долаючи його спротив. Представниками даного напрямку є Г. Лассуелл, Р. Даль, П. Бахрах та М. Барац та інші”⁷. Проте важливим є й інший загальносоціальний підхід до розуміння влади, за яким “влада є колективним ресурсом, тобто вона не може належати окремим індивідам чи групам, оскільки націлена на загальну вигоду. Влада належить суспільству в цілому, тому має бути легітимною. Ця тенденція бере початок від Платона та Аристотеля, а сучасними її представниками є Т. Парсонс, М. Фуко, Х. Арендт та інші”⁸. На наш погляд, при дослідженні судової влади обов’язково слід враховувати розуміння “влади” і як колективного, загальносуспільного ресурсу, націленого на загальну вигоду, оскільки це допоможе більш точно з’ясувати її соціально-правову природу і значення в сучасному суспільстві.

Таким чином викладене дозволяє зробити висновок, що в найбільш широкому значенні судову владу етимологічно можна визначити як особливий суспільний ресурс керівництва процесом спільного розгляду, спільного (загального) розсудження, примирення в загальносуспільних інтересах. Відповідно, певна форма судової влади виникла майже одночасно з виникненням самого суспільства, як форми людського співжиття, і невід’ємно супроводжує весь час його існування. Вона, як зазначає О. Гавриленко, має багатотисячолітню історію становлення та розвитку і сягає корінням далеко вглиб тисячоліть. Археологічною, палеоантропологічною, етнографічною наукою по крихтах зібрано та узагальнено джерела, які свідчать про те, як виникали моральні відносини та відповідальність як соціальне явище, котрі й становили ідеологічне підґрунтя для поступового формування судової влади. Ці відносини склалися надзвичайно повільно і були результатом

¹ Жаровська, І.М. (216). Теорія влади: навчальний посібник Харків: Право, 9-10.

² Катаєва, Н.В. (2008). Государственная власть как форма социальной власти. *Культура. Образование. Право. Выпуск 1. Материалы международной научно-практической конференции (г. Екатеринбург, апрель 2008 г.)*. С. 172.

³ Там само, 172-173.

⁴ Марочкин, І.Є. (ред.) (2015). *Судова влада: монографія*. Харків: Право, 12.

⁵ Шемшученко, Ю.С. (ред.) (1998). *Юридична енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія, 1, 489–490.

⁶ Бігун, В.С. (2014). *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку*. Київ: Наукова думка, 27.

⁷ Зайдель, М.І. (2010). Сучасні та постмодерністські концепції природи та еволюції влади. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна, серія “Питання політології”*, 912, 50.

⁸ Там само.

тривалого процесу¹. Тобто судова влада, як форма авторитетного вирішення (розв'язання) суспільних суперечок, виникає практично разом з самим суспільством, функціонування якого, як свідчить вся історія, невід'ємно супроводжують різноманітні конфлікти і спори.

Поза всяким сумнівом, розвиток судової влади і становлення її правового статусу визначається конкретно-історичними умовами. До них відносяться система соціальних відносин, цілі і цінності культури, ідеологічні установки й особливості менталітету. Історично сформовані моделі судової влади, знайшли своє пояснення і обґрунтування в філософських працях. Ці моделі характеризуються певною умовністю, але в той же час, відображають історичне уявлення про судову владу і її ідеали. Судова влада – це не тільки соціальне явище, а й етнокультурна традиція уявлень в суспільстві про суд і владу суду, існуюча в їх ментальному світі у формі певних образів, якими переймаються люди². Більше того, про необхідність існування справедливої та незалежної судової влади згадується навіть в Святих писемнах. Так, наприклад, дослідник В. Паліюк закликає шукати витоки судової влади в Божественному походженні суду оскільки, на його переконання, це є логічним продовженням створення Богом Всесвіту, який формувався в «семи днях». За текстом Старого Завіту, говорячи сучасною термінологією, правосуддя спочатку відправляв лише Мойсей, який був посередником перед Богом. Через певний час Мойсей, взявши до уваги поради свого тестя Іофора, обрав з усього народу «людей здібних, що боялися Бога, людей правдивих, що ненавидять користь, і поставив їх над ними, щоб вони судили народ у всякий час...»³. Слід зазначити, що дослідники не випадково пов'язують втілення в життя ідеї створення окремої “спеціалізованої” судової влади з біблійським писаннями⁴, оскільки, як свідчить аналіз тексту Біблії⁵, вона містить досить багато згадок і про засади здійснення судової влади, і про вимоги до суддів, і про неприпустимість зловживання суддівськими повноваженнями.

Проте, для нашого дослідження важливо здійснити аналіз не лише загальносоціальних, а й власне правових витоків ідеї незалежності судової влади. Як переконливо свідчить історія розвитку цивілізації, право нерозривно пов'язане та є закономірним результатом еволюції людського суспільства, відносини в якому спочатку регламентувалися ранніми тотемними уявленнями, міфами і віруваннями, а згодом – з виникненням перших державоподібних утворень, – прообразами правових приписів. А оскільки різноманітні суперечки і конфлікти завжди були невід'ємними складовими існування будь-яких суспільств, виникла об'єктивна потреба в їх справедливому і неупередженому вирішенні. Як зазначається в науковій літературі, саме існування суспільства неможливе без наявності всередині нього ustalених правил і норм поведінки та діяльності, погоджених більшістю членів суспільства. Наявність загальних правил і норм не означає, що вони можуть врахувати всі можливі форми індивідуальних суперечностей між членами суспільства, у тому числі щодо застосування цих норм. Звідси виникає потреба в судовому розгляді таких індивідуальних спорів, з подальшою згодою на підкорення винесеному рішення. Зазначений механізм може вважатися судовою формою здійснення судової влади в такому суспільстві⁶. Тобто головне, сутнісне призначення суду – вирішення конфліктів, тяжб. Ця соціальна функція існувала завжди, оскільки необхідна у будь-якому співтоваристві (колективі) людей як діяльність третьої сторони, що неупереджено й авторитетно вирішує спір. Суд своєю діяльністю покликаний вносити примирення, знімаючи напруженість і конфронтацію. Правосуддя несе силу стабілізації і примирення. У цьому сенсі суд, звісно, явище позаісторичне, відмічають дослідники⁷, оскільки існує як в державний, так і в додержавний період.

¹ Гавриленко, О.А. (2013). Становлення судової влади у протодержавну добу: погляд через тисячоліття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія ПРАВО*, 23, 1, 1, 39.

² Туркіна, І.Є. (2011). Судова влада як соціальний феномен. *Державне будівництво*. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_35> (2018, липень, 15).

³ Паліюк, В.П. (2015). Складові судової влади за текстом Біблії. *Новітні кримінально-правові дослідження*. Миколаїв : Іліон, 180.

⁴ Папаян, Р.А. (2002). *Християнские корни современного права*. Москва: Издательство НОРМА, 282.

⁵ Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського патріархату (2004) *Біблія. Книги священного писання Старого та Нового завіту*, Київ.

⁶ Бігун, В.С. (2014). *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку*. Київ: Наукова думка, 29.

⁷ Гриценко, І.С., Прилуцький, С.В. (2015). Судова влада і громадянське суспільство: концепт взаємодії. *Вісник кримінального судочинства*, 1, 243.

Як слушно наголошує в зв'язку з цим М. Сірий, “сама ідея необхідності існування судової влади виникла з огляду на об'єктивну потребу в розв'язанні правових конфліктів разом з появою первісних форм права”¹. Будучи “регулюючою нормою політичного спілкування”, право, як відмічав ще давньогрецький мислитель Аристотель, має слугувати “критерієм справедливості”. Для того, щоб знати, що таке право, писав давньоримський юрист Ульпіан, потрібно зрозуміти, з чим, з якими явищами воно пов'язане і звідки воно походить. Потрібно пам'ятати, насамперед, що “воно отримало свою назву від *justitia* – правда, справедливість”, що право є “мистецтво добра”, “рівності і справедливості”². Відповідно ж до «Етимологічного словника української мови», слово “юстиція” – “правосуддя, судочинство; сукупність державних органів, що займаються судочинством” – запозичення з латинської мови, лат. *jūstītia* “справедливість, правосуддя; право, сукупність законів”³. При цьому, етимологія слова правосуддя – правильно, справедливо робити, говорити, судити. Якщо пов'язувати ці смисли з явищами, позначеними цими словами (словом), то правосуддя в “судовому контексті” може означати “правильний, справедливий суд” чи “суд за правом”, “суд за справедливістю”. Обґрунтованість такого розуміння засвідчує і те, що в літературі нерідко “правосуддя” тлумачиться як “право судити”, зазначають дослідники⁴. Як бачимо, саме поняття “право” етимологічно нерозривно пов'язане з термінами “справедливість” і “правосуддя”, що, в свою чергу, є однією з визначальних ознак судової влади.

Заслуговує на увагу думка В. Смородинського, який вважає, що “перші державно-правові концепції судової влади з'явилися завдяки філософам Стародавньої Греції”⁵. Додамо, що саме в їхніх працях також чи не вперше частково знайшла своє обґрунтування й ідея незалежності та неупередженості судової влади. Так, Платон, в своєму творі “Держава”, розмірковуючи про призначення суду, зазначає: “А суддя, друже мій, душею править над душами. Не можна, щоб вона у нього з юних років виховувалася серед порочних душ, спілкувалася з ними, пройшла б через усілякі несправедливості і сама чинила так, – і все це тільки для того, щоб з власного досвіду судити про чужі вчинки, як про чужі хвороби судять за своїми. Навпаки, душа повинна змолоду стати невинною і не причетною до поганих прав, якщо їй належить бездоганно і розумно вершити правосуддя”⁶. А в діалозі “Політик”, він стверджує, що “будь-яка держава перестає бути державою, якщо суди в ній не влаштовані належним чином”⁷. На важливе місце судової влади в механізмі держави саме як ефективного засобу справедливого і неупередженого вирішення різноманітних конфліктів, вказував і Аристотель, вважаючи чуди одним з трьох головних (рівних) елементів державного ладу⁸. В своїй праці “Нікомахова етика” Аристотель, з'ясовуючи зміст терміну “правосуддя”, зазначає: “Отже, “неправосудним” вважається той, хто переступає закон (*paranomos*), хто своєкорисливий (*pleonektes*) і несправедливий (*anisos*), а звідси ясно, що правосудний – це законслухняний (*nomimos*) і справедливий (*isos*). Таким чином, правосуддя, [або право], це законне і справедливе, а неправосуддя, [або неправове], – це протизаконне і несправедливе”⁹. “Ось чому при позовах вдаються до посередництва судді (*dikastes*), адже йти до судді – значить йти до правосуддя, так як суддя хоче бути як би живим правосуддям. І шукають суддю, який стоїть посередині [між сторонами]; деякі навіть називають суддів “посередниками”, вважаючи, що, знайшовши посередника, знайдуть і правосуддя. Виходить, правосуддя – це якась середина, раз суддя – [це посередник]”¹⁰. Як бачимо, фактично йдеться саме про безсторонність, тобто – про незалежність

¹ Шемшученко, Ю.С. (ред.) (1998). *Юридична енциклопедія*. Київ: Українська енциклопедія, 5, 699.

² Марченко, М.Н. (ред.) (1997). *Теорія Теорія державств и права: Курс лекцій*. Москва: Зерцало, 274.

³ Мельничук, О.С. (ред.) (1983). *Етимологічний словник української мови*. Київ: Наукова Думка, 6, 526.

⁴ Бернюков, А.М., Бігун, В.С., Лобода, Ю.П., Малишев, Б.В., Погребняк, С.П., Рабінович, С.П.,

Смородинський, В.С., Стовба, О.В. (2009). *Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення: колективна монографія*. Київ: Реферат, 98.

⁵ Смородинський, В.С. (2001). *Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми): дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук*. Харків: Національний Юридичний Університет Імені Ярослава Мудрого, 10.

⁶ Лосев, А.Ф., Асмуса, В.Ф. (ред.) (2007). *Платон. Сочинения в четырех томах*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета; Издательств Олега Абышко, 3, 1, 211.

⁷ Там само, 260.

⁸ Аристотель (1983). *Сочинения*. Москва: Мысль, 4, 523.

⁹ Аристотель (1983). *Сочинения*. Москва: Мысль, 4, 146

¹⁰ Там само, 153.

суду від сторін спору. “Взагалі, судова система архаїчних Афін зіграла цивілізаційну роль в історії поліса. Це дозволило ввести в регламентовані рамки вирішення конфліктів між членами колективу, зміцнити законність і правопорядок. Афінська аристократія створила життєздатну судову систему, що пережила різні епохи”, робить висновок В. Смородинський¹. Однак, незважаючи на таке достатньо глибоке історичне коріння перших політико-правових роздумів щодо незалежності суду та періодичне звернення до цієї проблеми філософів раннього та пізнього середньовіччя², слід визнати, що власне правове обґрунтування ідеї незалежності судової влади загалом та в системі державної влади зокрема, відбулося значно пізніше – в епоху Нового часу, а формальне юридичне закріплення ця ідея отримала в перших конституційних актах, прийнятих в результаті буржуазно-демократичних революцій.

Безсумнівно, що системним філософсько-правовим обґрунтуванням ідеї незалежності судової влади ми завдячуємо Джону Локку та Шарлю Монтеск'є. Зокрема, в “Двох трактатах про правління” Д. Локк зазначав: “І хто б не володів законодавчою або верховною владою в будь-якій державі, він зобов'язаний правити відповідно до встановлених постійних законів, проголошених народом і відомих народу, а не шляхом імпровізованих указів; правити за допомогою неупереджених і справедливих суддів, які повинні вирішувати спори за допомогою цих законів”³. А Ш.-Л. Монтеск'є сформулював загальновідому на сьогодні концепцію, за якою “не буде свободи і в ому випадку, якщо судова влада не відокремлена від влади законодавчої і виконавчої. Якщо вона поєднана з законодавчою владою, то життя і свобода громадян опиняться під владою сваволі, адже суддя буде законодавцем. Якщо судова влада поєднана з виконавчою, то суддя отримає можливість стати пригноблювачем”⁴. На наш погляд, обидва філософа не випадково акцентували увагу на необхідності існування в державі неупередженої судової влади, оскільки “найважливішим у механізмі функціонування державної влади є принцип її поділу, відповідно до якого для правильного та ефективного функціонування держави мають існувати незалежні одна від одної законодавча, виконавча та судова гілки влади”⁵. І саме ідеї Дж. Локка та Ш.-Л. Монтеск'є було покладено в основу нормативного закріплення ідеї незалежності судової влади.

Першими конституційними актами, які на найвищому правовому рівні формально-юридично закріпили незалежність судової влади, стали Конституції Франції і Польщі 1791 року, в яких чітко зазначено, що влада судова не може здійснюватися ні законодавчими органами, ні королем. У подальшому цей принцип було опосередковано втілено і в тексті Конституції США 1787 р., яка хоча прямо й не містить положень щодо власне незалежності суду, однак найбільш чітко закріпила принцип поділу влади, згідно якого три гілки влади не лише розділені, а й контролюють та обмежують одна одну через так звану систему стримувань і противаг. Тобто з моменту прийняття перших буржуазно-демократичних конституцій ідея незалежності судової влади стала одним із загальноновизнаних, безумовних політико-правових надбань людства, отримала своє позитивне закріплення на найвищому – конституційному рівні і вперше системно була втілена в практику організації та функціонування державно-владного механізму.

Висновок. Таким чином, викладене свідчить, що політико-правова ідея незалежності судової влади, яка на сьогодні належить до універсальних конституційних цінностей, має глибоке історичне коріння, а її загальному визнанню і позитивному закріпленню в якості принципу сучасних конституцій, передував тривалий процес суспільного усвідомлення важливості існування незалежного, безстороннього, фахового та авторитетного арбітра у вирішенні різноманітних соціальних, а згодом – і правових суперечок і конфліктів. Соціальні витоки ідеї незалежності суду зустрічаються ще в передправових регуляторах додержавних суспільств – спочатку в міфах, звичаях та первісних віруваннях, а згодом – в текстах Святих Писань. Правові витоки цієї ідеї пов'язані з виникненням первісних форм права та з організацією публічної влади в містах-полісах

¹ Смородинський, В.С. (2001). *Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми): дисертація на здобуття наукового ступеню кандидата юридичних наук*. Харків: Національний Юридичний Університет Імені Ярослава Мудрого, 10.

² Там само, 12-13.

³ Субботин, А.Л. (ред.) (1988). *Локк Джон. Сочинения*. Москва: Мысль, 1988. С. 337.

⁴ Монтеск'є, Ш.Л. (1999). *О духе законов*. Москва: Мысль, 138-139.

⁵ Бігун, В.С. (2014). *Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку*. Київ: Наукова думка, 20.

Стародавньої Греції та Древнього Риму. Своє ж нинішнє юридичне закріплення ідея незалежності судової влади отримала в перших конституційних актах, прийнятих в результаті буржуазно-демократичних революцій.

References:

1. Arystotel (1983). *Sochyneniya* [Compositions]. Moscow: Mysl', 4 [in Russian].
2. Vydannja Kyivskoi Patriarhiji Ukrayinskoji Pravoslavnoji Cerkvi Kyjivskogo patriarhatu (2004). *Bibliya. Knygy` svyashennogo pysannija Starogo ta Novogo zavitu* [Bible. Books of the Holy Book of the Old and New Testaments]. Kiev. [in Ukrainian].
3. Gavrylenko, O.A. (2013). Stanovlennja sudovoji vlady u protoderzhavny doby: poglyad cherez tysyacholittja [The formation of the judiciary in a proto-state days: a look through the millenniums]. *Naukovy`j visnyk`k Uzhgorodskogo nacionalnogo universytetu: Seriya PRAVO* [Scientific herald of Uzhhorod National University: JURISPRUDENCE Series], 23, I, 1, 38-42 [in Ukrainian].
4. Yagofarov, D.A. (2001). *Gosudarstvo i pravo: kratkiy slovar'-spravochnik*. [State and Law: a short dictionary-reference]. Ekaterinburg: Ural State Professional Pedagogical University. [in Russian].
5. Grycenko, I.S., Pryluczkyj, S.V. (2015). Sudova vlada i gromadyanske suspilstvo: koncept vzayemodiji [Judiciary and civil society: the concept of interaction]. *Visnyk kryminalnogo sudochynstva* [Herald of criminal justice], 1, 241-249 [in Ukrainian].
6. Dombrovska, O. (2008). Vlada iak pravova kategoriia: ponyattia, vydy ta funktsiji [Power as a legal category: concepts, types and functions]. *Visnyk Centralnoyi vyborchoyi komisiji* [Bulletin of the Central Election Commission], 4 (14), 73-77 [in Ukrainian].
7. Melnychuk, O.S. (ed.) (1983). *Etymologichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy*. [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
8. Zharovska, I.M. (2016). *Teoriia vlady* [Theory of power]. Harkiv: Pravo [in Ukrainian].
9. Zajdel, M.I. (2010). Suchasni ta postmodernistski koncepciji pryrody ta evolyuciji vlady [Modern and postmodern concepts of power's nature and evolution]. *Visnyk XNU imeni V. N. Karazina, seriia "Pytannia politologiyi"* [Bulletin of the VN Karazin KhNU, series "Political science questions"], 912, 49-54 [in Ukrainian].
10. Katajeva, N.V. (2008). Gosudarstvennaia vlast kak forma socialnoj vlasti [State power as a form of a social power]. *Kul'tura. Obrazovaniye. Pravo. Vypusk 1. Materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii (g. Yekaterinburg, aprel' 2008 g.)* [Culture. Education. Right. Issue 1. Materials of the International Scientific and Practical Conference (Ekaterinburg, April 2008)], 172-175 [in Russian].
11. Kulapov, V.L., Mal'ko, A.V. (2009). *Teoriya gosudarstva i prava* [State and Law theory]. Moscow: Norma [in Russian].
12. Lokk, J. (1988). *Sochinenija* [Compositions]. Moscow: Mysl' [in Russian].
13. Montesk'e, Sh. L. (1999). *O duhe zakonov* [About the spirit of laws]. Moscow: Mysl' [in Russian].
14. Paliyuk, V.P. (2015). Skladovi sudovoji vlady za tekstem Bibliji [The components of the judiciary in the Bible text]. *Novitni kryminalno-pravovi doslidzhennia* [Latest criminal investigations], 179-183 [in Ukrainian].
15. Papajan, R.A. (2002). *Hristianskie korni sovremennogo prava* [Christian roots of a modern law]. Moscow: NORMA [in Russian].
16. Platon (2007). *Sochinenija* [Compositions]. St. Petersburg: Publishing house of St. Petersburg University; Oleg Abyshko's publishing houses.
17. Bernyukov, A.M., Bigun, V.S., Loboda, Yu.P. (2009). *Pravosuddia: filosofske ta teoretychne osmyslennya* [Justice: philosophical and theoretical comprehension] Kiev: Referat [in Ukrainian].
18. Sklyarenko, V.G. (2001). Etymologichni rozvidky [Etymological intelligence]. *Movoznavstvo* [Linguistics], 5, 3-10 [in Ukrainian].
19. Smorodynskyy, V.S. (2001). *Sudova vlada v Ukrayini (zahal'noteoretychni problemy): dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenyu kandydata yurydychnykh nauk*. [Judiciary in Ukraine (general theoretical problems): a thesis for obtaining a scientific degree of a candidate of legal sciences]. Kharkiv: Natsionalnyy Yurydychnyy Universytet Imeni Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
20. Bihun, V.S. (ed.) (2014). *Sudova vlada v Ukrayini: istorychni vytoky, zakonomirnosti, osoblyvosti rozvytku*. [udiciary in Ukraine: historical sources, patterns, peculiarities of development]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
21. Marochkyn, I.E. (ed.) (2015). *Sudova vlada: monohrafiya*. [Judiciary: monograph]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
22. Marchenko, M.N. (ed.) (1997). *Teoriya gosudarstva i prava: Kurs lektsiy* [Theory of State and Law: A Course of Lectures]. Moscow: Zercalo [in Russian].
23. Mal'ko, A.V., Salomatina, A.YU. (2007). *Teoriya gosudarstva i prava: Uchebnik*. [Theory of State and Law: A Textbook]. Sankt-Peterburg: Yuridicheskyy Tsentr Press [in Russian].
24. Turkina I. Ye. (2011). *Sudova vlada yak social'ny`j fenomen* [Judiciary as a social phenomenon]. *Derzhavne budivnyctvo* [State building] <http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_35>. (2018, July, 15) [in Ukrainian].
25. Shemshuchenko, U.S. (ed.) (1998). *Yurydychna entsyklopediya*. [Legal Encyclopedia]. Kyiv: Ukrayins'ka entsyklopediya [in Ukrainian].